

Т. А. Фіцнер

г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны

ВЫВУЧЭННЕ ЛІТАРАТУРЫ ЭПОХІ АДРАДЖЭННЯ Ё СЯРЭДНЯЙ ШКОЛЕ І ВНУ

Зыходзячы з агульнавядомага выказвання, што ўсё ў свеце/сусвеце ўзаемазвязана, пераемнасць у адукацыйнай сістэме “школа – універсітэт – прадпрыемства” (у дадзеным выпадку “школа”) не падлягае сумненню. Ад узроўню падрыхтаванасці абітурыентаў наўпрост залежыць іх паспяховае навучанне ў вну. У сваю чаргу студэнт, які на нізкім ці нават сярэднім узроўні засвоіў праграму вну, наўрад ці зможа якасна навучаць школьнікаў. Згодна з вучэбнай праграмай па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура” для IX класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання [1], на вывучэнне літаратуры эпохі Адраджэння адводзіцца ўсяго 5 гадзін. Паўрочна гэта выглядае наступным чынам: 1) агульная характарыстыка літаратуры эпохі Адраджэння; 2) Францыск Скарына. Прадмовы да кніг “Псалтыр”, “Юдзіф”; 3) Сымон Будны і Васіль Цяпінскі як прадаўжальнікі традыцый Ф. Скарыны; 4) і 5) Мікола Гусоўскі. Паэма “Песня пра зубра”.

Практыка выкладання дысцыпліны “Гісторыя беларускай літаратуры” на філалагічным факультэце (спецыяльнасць “Беларуская філалогія”) паказвае, што першакурснікі звычайна адносна няблага ведаюць агульную характарыстыку эпохі Адраджэння (гэтану спрыяюць таксама ўрокі гісторыі і сусветнага мастацтва). Ведаюць асноўныя біяграфічныя звесткі пра Ф. Скарыну. Разам з тым адказ на пытанне, “што напісаў наш славуты продак?” традыцыйна гучыць – “Біблію”. Развагі пачынаюцца пасля пытання, “а што ж тады пераклаў Ф. Скарына”; будучыя філолагі маюць вельмі агульныя ўяўленні пра С. Буднага і В. Цяпінскага як паслядоўнікаў першадрукара і прадстаўнікоў рэфармацыйнага руху. І зусім не знаёмыя з іх творчасцю (маюцца на ўвазе Прадмовы).

Паэму М. Гусоўскага “Песня пра зубра” першакурснікі разумеюць вельмі вузка. Такі ўзровень засваення матэрыялу, на наш погляд, звязаны найперш з малой колькасцю гадзін, адведзеных для вывучэння літаратуры эпохі Адраджэння ў сярэдняй школе (настаўніку складана данесці да вучняў усю неабходную інфармацыю за 5 урокаў). Па-другое, недастатковасцю матэрыялу ў школьных падручніках. Так, у падручніку-хрэстаматыі па беларускай літаратуры для IX класа [2] няма тэкстаў Прадмовы да “Катэхізіса” С. Буднага і Прадмовы да “Евангелля” В. Цяпінскага (ці хаця б іх урыўкаў), хаця на сённяшні дзень існуюць іх пераклады на сучасную беларускую мову.

У вучэбнай праграме ВНУ па дысцыпліне “Гісторыя беларускай літаратуры” (XI–XIX стагоддзі) для студэнтаў 1 курса спецыяльнасці “Беларуская філалогія” на вывучэнне літаратуры эпохі Адраджэння адводзіцца 48 гадзін: лекцыйных 32 (з іх 6 гадзін адводзіцца на самастойную кантралюемую работу студэнтаў), практычных – 12. Іх дастаткова, каб студэнты засвоілі межы гэтай эпохі, яе адметнасць; разумелі спецыфіку развіцця мастацтва слова на землях нашых продкаў у той час (шматмоўнасць літаратуры, усё большую яе секулярызацыю, з’яўленне новых жанраў, новых герояў, фіксацыя аўтарства твораў і інш.); прачыталі значную колькасць новых для іх мастацкіх тэкстаў; пазнаёміліся з асноўнымі навуковымі даследаваннямі, прысвечанымі асэнсаванню літаратуры эпохі Адраджэння; запамнілі крыніцы, дзе можна адшукаць адаптаваныя да сучаснай беларускай літаратурнай мовы мастацкія тэксты. А ў выніку прыйшлі на практыку, а затым і на працу ў сярэдняю школу падрыхтаванымі. Тым не менш важна, каб матэрыял лекцыйных і практычных заняткаў грунтаваўся на ўжо вывучаным матэрыяле і быў пабудаваны такім чынам, каб запаўняліся ўсе лакуны, а асобныя тэмы развіваліся, сістэматызаваліся і дапамагалі студэнтам уявіць агульную карціну мастацтва слова эпохі Адраджэння.

На тэмы, што вывучаюцца ў школе, у ВНУ адведзена: лекцыйных – 12 гадзін, практычных – 4. З іх

на вывучэнне творчасці С. Буднага і В. Цяпінскага – 2 лекцыйныя гадзіны. Таму важна выкарыстаць іх максімальна для знаёмства менавіта з тэкстамі Прадмоў знакамітых прадстаўнікоў Рэфармацыі на Беларусі. Задача настаўніка, як падаецца ў каляндарна-тэматычным планаванні, “абапіраючыся на гісторыка-культурныя веды вучняў пра рэфармацыйны рух на Беларусі ў XVI ст., пазнаёміць з творчасцю паслядоўнікаў Ф. Скарыны, звярнуць увагу на патрыятычную скіраванасць іх прадмоў” [4]. Аднак гэтую задачу цяжка ажыццявіць, не пазнаёміўшы вучняў з тэкстам Прадмовы да “Катэхізіса” С. Буднага і Прадмовы да “Евангелля” В. Цяпінскага. На наш погляд, студэнт-філолаг найперш павінен ведаць мастацкія тэксты пэўнай эпохі. Таму задача лектара не толькі прааналізаваць тэксты, выявіць актуальнасць выказаных аўтарамі думак, але і даць уяўленне пра іх з дапамогай цытавання адаптаванага тэксту, тлумачэння незразумелых месцаў і слоў. Лекцыя выкладчыка вну (мэтазгодна прадставіць яе ў выглядзе прэзентацыі) павінна быць “насычана” цытатамі-даказамі патрыятычнасці аўтараў.

Адна з распаўсюджаных памылак, што грунтуецца якраз на няведанні мастацкіх тэкстаў і якую неабходна выправіць, наступная: С. Будны пра любоў да мовы і Айчыны гаворыць якраз не ў Прадмове да “Катэхізіса”, а ў Прысвячэнні да яго, напісаным у сааўтарстве з М. Кавячынскім і Л. Крышкоўскім, што пацвярджаецца наступнымі цытатамі:

– “<...> і робім мы гэта <...> таксама і дзеля таго, каб Вашыя Княжацкія Міласці захапляліся не толькі іншаземнымі мовамі, але замілаваліся здаўна слаўнай славянскай мовай і практыкаваліся ў ёй (тут і ніжэй вылучана намі – Т.Ф.). Бо цалкам слушна, каб Вашыя Княжацкія Міласці **любілі мову таго народа**, на чале якога стаяць даўнія продкі і паны бацькі Вашых Княжацкіх Міласцей” [4, с. 180].

– “<...> я Вашым Княжацкім Міласцям першы плод на гэтай мове менавіта таму ахвяраваў, каб Вашыя Княжацкія Міласці – **высакароднага стану князі і сыны першых правадыроў – давалі ўсім іншым добры ўзор**

і прыклад, каб шмат іншых асоб магло кіравацца Вашымі прыкладамі, ды каб Бацькаўшчына... магла чакаць ад Вашых Княжацкіх Міласцей дабраславёнае надзеі” [4, с. 180].

А ў Прадмове да “Катэхізіса” аўтар: 1) тлумачыць, што значыць слова “катэхізіс”; 2) разважае пра сапраўднае “Божае Слова”; 3) гаворыць пра сапраўдных настаўнікаў; 4) узгадвае сябе як “нявартага”, “найменшага” “з усіх служыцеляў Святой Царквы”.

Што да патрыятызму В. Цяпінскага, то доказам яго якраз могуць быць шматлікія цытаты з рукапіснай Прадмовы да “Евангелля”, напрыклад:

– “Хто з богабаязлівых не спыніцца, гледзячы на гэткае Божае пакаранне! Хто не мусіць заплакаць ад **нечуванага занядбаня ўласнай мовы**, нябачнай пагарды да яе сярод вялікіх князёў, значных паноў, нявінных дзетак, мужоў і жонак! Моцна пакараны вялікі беларускі народ, які быў некалі вельмі адукаваным” [5, с. 237];

– “Нарэшце, які жаль і шкадобу выклікаюць тыя, хто называе сябе духоўнымі і настаўнікамі! Смела кажу – зусім не валодаюць мовай. Аніякага сэнсу не разумеюць. Не толькі не развіваюць мовы, але нават школак для яе пачатковага засваення не маюць. Наведваюць польскія ці якіясь іншыя школы. Асобныя, страціўшы дарэшты сорам, выпраўляюць дзетак, калі нават **адно слоўца сваё** ад іх пачуюць” [5, с. 237]. “Няма граху спрыяць народнай мове і дапамагаць простым людзям” [5, с. 238], – падсумоўвае асветнік.

Напрыканцы зазначым, што толькі абапіраючыся на школьную праграму, толькі ўлічваючы ўзровень падрыхтаванасці студэнтаў- першакурснікаў, можна сістэматызаваць і паглыбляць іх веды, рыхтаваць спецыялістаў, гатовых адразу ўключыцца ў навучальны працэс, тым самым ажыццяўляць пераемнасць “школа – універсітэт – школа”.

Літаратура

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце “Беларуская літаратура” для IX класа ўстаноў

агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання. – Нацыянальны адукацыйны партал [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <http://www.adu.by/ru/homepage/obrazovatelnyj-protsess-2018-2019-uchebnyj-god/202-uchebnye-predmety-v-xi-klassy/1270-belaruskaya-litaratura.html>. – Дата доступу: 11.01.2019.

2. Рагуля, А. В. Беларуская літаратура : вучэб. дапам. для 9-га кл. устаноў, якія забяспечваюць атрыманне агул. сярэд. адукацыі, з белар. і рус. мовамі навучання з 12-гадовым тэрмінам навучання (базавы і павышаны ўзроўні). У 2 ч. Ч. I / А. У. Рагуля, В. В. Кушнярэвіч, Г. С. Гарадко. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2006. – 295 с. Літаратура XI–XVI стагоддзяў / укладанне А. У. Бразгунова, С. Л. Гараніна; навук. рэд. В. А. Чамярыцкі. – Мінск : Мастацкая літаратура, 2011. – 766 с. (Залатая калекцыя беларускай літаратуры; т. 1).

3. Міхнёнак, С. С., Кушнярэвіч, В. В. Беларуская мова і літаратура. 9 клас. Прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне. 2018/2019 навучальны год / С. С. Міхнёнак, В. В. Кушнярэвіч. – Мінск : Аверсэв, 2018. – 56 с.

4. Старажытная беларуская літаратура (XII–XVII стст.) / Уклад. І. Саверчанка. – Мінск : Кнігазбор, 2007. – 608 с.